

Krzysztof DROZDOWICZ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

k-a-d@amu.edu.pl

**MARCIN NIEDBAŁA, ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNA
Z TYTUŁU ROZPOWSZECHNIANIA FAKE NEWSÓW
W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM**

Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 340

Nie ulega wątpliwości, że rozpowszechnianie *fake newsów* jest zjawiskiem niebezpiecznym zarówno z punktu widzenia interesu publicznego, jak i prywatnego. Zjawisko to w dobie rozwoju mediów społecznościowych jest dostrzegalne gołym okiem i może być zagrożeniem dla wszystkich uczestników życia publicznego w Polsce, jak również na całym świecie. Już z tych względów wybór tematu monografii Marcina Niedbały¹ należy uznać za jak najbardziej trafny, a zarazem aktualny w czasach współczesnych.

We wstępie autor określił cel monografii jako *próbę rozpoznania zagrożeń (ich rodzaju oraz rozmiarów) związanych z rozpowszechnianiem fake newsów* za pomocą środków masowego przekazu, a w dalszej kolejności udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy obowiązujące regulacje prawne, po pierwsze, w ogóle odnoszą się do tego rodzaju zagrożeń, a po drugie, czy skutecznie im przeciwdziałają?²

Następnie enumeratywnie wymienił obszary, w których rozwiązanie wyznaczonego problemu badawczego przyczyni się do rozwoju dorobku naukowego oraz założenia badawcze monografii. Już na tym etapie lektury recenzowanej książki można dostrzec ogólne założenie pracy, że dotychczasowe środki ochrony przewidziane w prawie cywilnym oraz prawie prasowym są niewystarczające dla skutecznej walki z *fake newsami*.

Praca została podzielona na cztery rozdziały:

1. Miejsce i rola środków masowego przekazu w systemie komunikowania informacji.
2. *Fake news* jako forma manipulacji opinią publiczną.

¹ M. Niedbała, *Odpowiedzialność prawna z tytułu rozpowszechniania fake newsów w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2023.

² Tamże.

3. Analiza wybranych przykładów *fake newsów* rozpowszechnianych w XXI w.
4. Odpowiedzialność prawna za rozpowszechnianie *fake newsów*.

Tak zaproponowany układ pracy jest przejrzysty, przy czym wydaje się, że pewną alternatywą byłoby w pierwszej kolejności scharakteryzowanie odpowiedzialności prawnej za rozpowszechnianie *fake newsów*, a dopiero potem przedstawienie analizy wybranych przykładów *fake newsów* rozpowszechnianych w XXI wieku. Wówczas w rozdziale poświęconym przykładom *fake newsów* można by nie tylko w sposób deskryptywny przedstawić konkretne przykłady nieprawdziwych informacji rozpowszechnianych w Polsce i na świecie w XXI wieku, ale także pokazać, jakie środki prawne zostały zastosowane celem ochrony praw podmiotowych osób pokrzywdzonych.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Miejsce i rola środków masowego przekazu w systemie komunikowania informacji* autor, wychodząc od pojęcia informacji i komunikowania, opisał genezę swobody wypowiedzi i działalności *mass mediów* w ujęciu prawa międzynarodowego oraz konstytucyjnego, a następnie scharakteryzował zadania *mass mediów* oraz status prawny i zadania dziennikarza. Wywody w tej części pracy są uporządkowane i zasadniczo nie budzą zastrzeżeń. Jedynie w § 5 „Status prawny oraz zadania dziennikarza” autor stawia wymagającą komentarza tezę, że *Przepisy prawa prasowego, kreujące wskazane powyżej obowiązki [chodzi o obowiązki dziennikarza wynikające z Prawa prasowego³ – przyp. aut.], rodzą jednak w praktyce znaczne problemy interpretacyjne z uwagi na ich niedookreślony charakter*”. Następnie na poparcie tej tezy autor przytacza dwa orzeczenia sądów: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 8 listopada 2018 r.⁴ oraz wyrok Sądu Najwyższego z 21 lipca 2017 r.⁵, z których rzekomo ma wynikać *bardzo liberalne podejście do obowiązku zachowania szczególnej staranności i rzetelności, co jest konsekwencją niewystarczająco precyzyjnych sformułowań prawa prasowego*.

Wykładni przepisów ustawy – Prawo prasowe odnośnie do obowiązku dochowania przez dziennikarza szczególnej staranności i rzetelności przy zbieraniu i wykorzystywaniu materiału prasowego dokonał Sąd Najwyższy w uchwale z 18 lutego 2005 r.⁶ Orzeczenie to powinno stanowić punkt wyjścia do wszelkich rozważań na temat obowiązków dziennikarza, zwłaszcza w kwestii prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk. Zapadłe zaś później orzeczenia sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego są konsekwencją zaakceptowania przyjętej w cytowanym orzeczeniu wykładni przepisów ustawy – Prawo prasowe, zgodnie z którą wykazanie istnienia tzw. kontratypu w postaci działania dla realizacji społecznie uzasadnionego interesu, a nadto zachowania szczególnej rzetelności i staranności w rozumieniu art. 12 ust. 1 PrPras, to wykazanie przesłanek decydujących o wyłączeniu bezprawności naruszenia dobra osobistego w momencie opublikowania materiału prasowego.

W rozdziale drugim zatytułowanym *Fake news jako forma manipulacji opinią publiczną* autor trafnie zauważa, że opinia publiczna staje się szczególnie podatna na

³ Ustawa z 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe, tekst jedn. Dz.U. 2018 poz. 1914, dalej PrPras.

⁴ Wyrok SA w Warszawie z 8 listopada 2018 r., VI ACa 956/17, Legalis.

⁵ Wyrok SN z 21 lipca 2017 r., I CSK 375/16, Legalis.

⁶ Uchwała (7) SN z 18 lutego 2005 r. III CZP 53/04, OSP nr 9, poz. 110, s. 484.

manipulację prowadzoną przez środki masowego przekazu. Następnie przedstawia fałszywe informacje jako element satyry i fotoreportażu oraz charakteryzuje prowokację dziennikarską. Szczególnie wartościowe są rozważania dotyczące *fake news* jako formy tworzenia fałszywego obrazu rzeczywistości, a także te poświęcone *fake newsom* jako zagrożeniu dla bezpieczeństwa informacyjnego. Autor popiera swoje wywody licznymi przykładami manipulowania opinią publiczną przez zorganizowane kampanie dezinformacyjne, stawiając jednocześnie trafny i aktualny wniosek, że instytucje publiczne powinny dysponować odpowiednimi mechanizmami umożliwiającymi dbanie o porządek publiczny i bezpieczeństwo państwa oraz jego obywateli, z czym wiąże się istnienie przepisów prawa pozwalających na skuteczne zwalczanie zjawiska *fake newsów*.

W rozdziale trzecim pt. *Analiza wybranych przykładów fake newsów* rozpowszechnianych w XXI w. autor przedstawia przykłady *fake newsów* rozpowszechnianych w Polsce i na świecie w trakcie różnych zdarzeń, np. wyborów prezydenckich w USA w 2016 roku, rosyjskiej wojny informacyjnej czy podczas epidemii wirusa SARS-CoV-2. Przykłady te są niezwykle interesujące i świadczą o zacięciu badawczym autora. Nie bardzo jednak wiadomo, w jaki sposób dokonano doboru wybranych wydarzeń. Oczekiwane byłoby przynajmniej uzupełnienie tego rozdziału o wprowadzenie, w którym autor poinformowałby, według jakiego kryterium opisywane są kolejne wydarzenia, w trakcie których rozpowszechniano *fake newsy*.

Rozdział czwarty zatytułowany *Odpowiedzialność prawna za rozpowszechnianie fake newsów* został podzielony na cztery podrozdziały, z których pierwszy traktuje o odpowiedzialności karnej osoby rozpowszechniającej *fake newsy*, a trzy pozostałe *de facto* o odpowiedzialności cywilnoprawnej. Już na wstępie zdumienie budzi fakt całkowitego pominięcia w tym rozdziale, jak również w całej monografii problematyki odpowiedzialności usługodawcy za przechowywanie danych o bezprawnym charakterze (art. 14 ustawy z 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług elektronicznych)⁷. Statystycznie wpisy anonimowych internautów bardzo często zawierają w sobie *fake newsy*, zaś podmiot świadczący hosting może ponieść odpowiedzialność cywilnoprawną za brak uniemożliwienia dostępu do tych danych. Uważam, że w rozdziale poświęconym odpowiedzialności prawnej za rozpowszechnianie *fake newsów* refleksje na ten temat powinny się znaleźć.

W rozważaniach o odpowiedzialności cywilnoprawnej z tytułu naruszenia dóbr osobistych, w wywodach dotyczących postępowania zabezpieczającego, autor skupia się na zakazie publikacji, który może być udzielony na podstawie art. 755 § 2 KPC. Omawiając tę instytucję, należało sięgnąć do kompleksowego opracowania M. Jaślikowskiego poświęconego tej problematyce. W cytowanej pracy przeanalizowano bowiem szereg spraw sądowych, w których rozpoznawano wnioski o udzielenie zabezpieczenia polegające na zakazie publikacji oraz wyciągnięto cenne wnioski⁸. Autor, konkludując wątek dotyczący postępowania zabezpieczającego, słusznie dostrzegł potrzebę osiągnięcia

⁷ Ustawa z 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, tekst jedn. Dz.U. 2024 poz. 1513.

⁸ M. Jaślikowski, *Zakaz publikacji jako środek zabezpieczenia roszczeń w sprawach przeciwko środkom społecznego przekazu o ochronę dóbr osobistych*, Warszawa 2012.

równowagi pomiędzy interesem uprawnionego a interesem obwinionego i przysługującą mu wolnością wypowiedzi. Jednocześnie całkowicie pominął inny sposób zabezpieczenia roszczeń o ochronę dóbr osobistych, polegający na opublikowaniu wzmianki o odpowiedniej treści pod inkryminowanym materiałem prasowym (art. 755 § 1 pkt 1 KPC). Oświadczenie takie może zawierać sformułowania, że uprawniony nie zgadza się z konkretnymi fragmentami tego materiału, ze wskazaniem, że mogą naruszać jego dobra osobiste, a ich prawdziwość jest przedmiotem rozpoznania przez sąd na skutek wytoczonego powództwa⁹. Opisany sposób zabezpieczenia przywraca na czas procesu równowagę stron, ograniczając tzw. efekt mrożący, który może wywołać zakaz publikacji materiału prasowego¹⁰.

Najślabszym ogniwem tego rozdziału jest podrozdział zatytułowany *Instytucja sprostowania w prawie prasowym jako sposób przeciwdziałania rozpowszechniania fake newsów* (§ 4). Pominęto w nim dorobek doktryny¹¹ i judykatury¹² z ostatnich lat, który w istotny sposób rzutuje na rozwój tej instytucji i powinien być wykorzystany we fragmencie omawiającym instytucję sprostowania jako narzędzia walki z *fake newsami*.

Autor postawił tezę, że jedną z podstawowych trudności związanych z prowadzeniem postępowania związanego z żądaniem publikacji sprostowania jest anonimowość autorów nieprawdziwych lub nieścisłych wiadomości stanowiących *fake newsy*, a co za tym idzie konieczność ustalenia personaliów redaktora naczelnego, do którego osoba zainteresowana będzie mogła wystąpić z wnioskiem o publikację sprostowania.

⁹ P. Feliga [w:] *Komentarz do art. 755 KPC*, red. T. Szanciło, t. 9, Warszawa 2023.

¹⁰ Tamże.

¹¹ K. Drozdowicz, *Dochodzenie roszczeń o nakazanie opublikowania sprostowania prasowego*, Warszawa 2017; *Prawo prasowe. Postępowania sądowe w sprawach prasowych*, red. K. Orlik, Warszawa 2017; M. Dziurda, *Strona pozwana w sprawach o publikację sprostowania prasowego*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 23; R. Obrębski, *Zdolność sądowa redaktora naczelnego w sprawach o sprostowanie publikacji prasowej*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 2; B. Kosmus, *Sprostowanie – instytucja nadal niedoskonała*, [w:] *Między Klio a Themis. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*, red. J. Adamowski, T. Wallas, K. Kakareko, Warszawa–Poznań 2016; E. Nowińska, *O sprostowaniu prasowym jeszcze słów kilka*, [w:] *Między Klio a Themis...*; Z. Zawadzka, *Obligatoryjne przesłanki odmowy publikacji sprostowania*, [w:] *Między Klio a Themis...*; J. Sieńczyło-Chlabicz, Z. Zawadzka, *Sprostowanie w nowelizowanym prawie prasowym*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2014, nr 7; K. Drozdowicz, *Wpływ nowelizacji KPC na przebieg postępowania o nakazanie opublikowania sprostowania prasowego*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 16; tenże, *Dopuszczalność podpisania sprostowania prasowego przez pełnomocnika – Glosa do uchwały SN z 8.12.2021 r., III CZP 83/20*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2022, r. 12.

¹² Uchwała SN z 8 grudnia 2021 r., III CZP 83/20, OSP 2022, nr 12 poz. 103; uchwała SN z 22 czerwca 2017 r., III CZP 8/17, OSNC 2018, nr 3, poz. 27; wyrok SN z 24 lutego 2016 r., I CSK 30/15, Legalis; wyrok SN z 12 stycznia 2017 r., I CSK 61/16, Legalis; wyrok SN z 21 lipca 2017 r., I CSK 11/17, Legalis; wyrok SN z 6 grudnia 2017 r., I CSK 119/17, OSNC 2018, nr 12 poz. 116; wyrok SN z 5 lipca 2018 r., I CSK 799/17, Legalis; wyrok SN z 30 listopada 2018 r., I CSK 654/17, OSNC 2019/B/29; wyrok SN z 12 kwietnia 2019 r., I CSK 168/18, OSNC 2020, nr 5 poz. 40; wyrok SN z 30 września 2020 r., IV CSK 680/18, Legalis; wyrok SN z 13 października 2021 r., I CSKP 131/21; wyrok SN z 3 grudnia 2021 r., I CSKP 126/21, OSNC Zb. dod. 2023, nr 1 poz. 11; wyrok SN z 8 września 2022 r., II CSKP 448/22, Legalis; wyrok SN z 5 października 2022 r., II CSKP 942/22, Legalis.

Wyrażając powyższy pogląd, autor odwołał się do nieaktualnej tezy uchwały Sądu Najwyższego z 17 września 2008 r., zgodnie z którą legitymowanym biernie jest każdy-redaktor naczelny dziennika lub czasopisma¹³. Tymczasem uchwała ta w tym zakresie całkowicie straciła na znaczeniu, albowiem w świetle uchwały Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2018 r. powództwo o opublikowanie sprostowania, o którym mowa w art. 39 ust. 1 ustawy z 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe, wytacza się przeciwko redaktorowi naczelnemu właściwego dziennika lub czasopisma, a nie przeciwko osobie fizycznej powołanej na to stanowisko¹⁴. W rezultacie personalia osoby pełniącej funkcję redaktora naczelnego nie mają żadnego znaczenia, albowiem stroną postępowania o nakazanie opublikowania sprostowania jest redaktor naczelny jako funkcja, nie zaś osoba fizyczna powołana na to stanowisko¹⁵.

Następnie autor omawia kwestię praktycznej trudności z ustaleniem osoby redaktora naczelnego w przypadku żądania publikacji sprostowania w prasie internetowej, jeżeli na stronie internetowej portalu nie ma danych umożliwiających identyfikację tego podmiotu. Problem ten dotyczy bardziej ustalenia tytułu prasowego, w którym ukazał się inkryminowany materiał prasowy, niż ustalenia personaliów redaktora naczelnego. W praktyce trudności mogą się nasilać, zwłaszcza gdy materiał prasowy został opublikowany w jednostce prasy związanej organizacyjnie z większą całością, jak np. dodatek, magazyn lokalny czy branżowy. Zakres samodzielności takich bytów zależy wyłącznie od sposobu zorganizowania działalności prasowej przez wydawcę, co może nie wynikać ze stopki redakcyjnej (art. 27 PrPras) powszechnie dostępnej strony internetowej czasopisma. Problem ten został dostrzeżony w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który uznał, że jeżeli wydawca prowadzi działalność prasową w sposób wywołujący u odbiorców uzasadnione mylne przeświadczenie, że chodzi o dziennik lub czasopismo z samodzielną redakcją i własnym kierownictwem, powinien liczyć się z tym, że powództwo o opublikowanie sprostowania może zostać wytoczone także przeciwko redaktorowi naczelnemu tytułu stanowiącego element większej całości, bez względu na to, czy został on zarejestrowany jako odrębny tytuł prasowy¹⁶.

Wreszcie nie sposób zgodzić się z tezą, że *sprawy publikacji sprostowań nie upraszcza czas trwania postępowania sądowego*. W porównaniu do spraw o ochronę dóbr osobistych, uzyskanie prawomocnego orzeczenia trwa znacznie krócej, zwykle mniej niż rok. W ramach postępowania dowodowego sąd nie bada prawdziwości dochodzonego sprostowania, lecz spełnienie przez powoda wymogów formalnych we wniosku

¹³ Uchwała SN z 17 września 2008 r., III CZP 79/08, OSNC 2009, nr 5, poz. 69.

¹⁴ Uchwała SN z 22 czerwca 2017 r., III CZP 8/17, OSNC 2018, nr 3, poz. 27 wraz z głosą K. Drozdowicza. Zob. K. Drozdowicz, *Zdolność sądowa redaktora naczelnego w postępowaniu o nakazanie opublikowania sprostowania prasowego. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 22.06.2017 r., III CZP 8/17*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 4.

¹⁵ M. Dziurda, *Oznaczenie stron w sprawach cywilnych. Zagadnienia materialnoprawne i procesowe*, Warszawa 2024, s. 297.

¹⁶ Wyrok SN z 4 września 2020 r. II CSK 801/18, Lex wraz z głosą K. Drozdowicza. Zob. K. Drozdowicz, *Status prawny redaktora naczelnego dodatku dziennika lub czasopisma. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 4.09.2020 r., II CSK 801/18*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 2.

o sprostowanie oraz zaistnienie przesłanek odmowy jego publikacji przez redaktora naczelnego. W rezultacie za zbyt daleko idący uważam pogląd, że żądanie publikacji sprostowania ma w praktyce znikome znaczenie dla efektywnego przeciwdziałania problemowi związanemu z rozpowszechnianiem *fake newsów*. W przypadku rozpowszechniania *fake newsów* przez prasę zawsze warto rozważyć skorzystanie z tej instytucji, albowiem niewątpliwie posiada ona atuty, których brakuje instytucji cywilnoprawnej ochrony dóbr osobistych.

W zakończeniu autor podsumowuje swoje rozważania, finalnie wyciągając sześć najważniejszych wniosków. Wnioski te w pełni korespondują z rozważaniami zaprezentowanymi w całej pracy. Ostatnim z nich jest postulat szybkich i zdecydowanych zmian legislacyjnych celem zwalczania zjawiska rozpowszechniania *fake newsów*, przy czym autor nie proponuje żadnych konkretnych rozwiązań legislacyjnych.

Podsumowując, monografia M. Niedbały stanowi interdyscyplinarne, a zarazem oryginalne opracowanie problematyki odpowiedzialności prawnej z tytułu rozpowszechniania *fake newsów*. Traktuje o niezwykle groźnym zjawisku, mogącym nieść za sobą poważne konsekwencje zarówno dla interesów jednostki, jak i bezpieczeństwa publicznego. Niewątpliwie autor włożył spory wysiłek w jej przygotowanie. Praca ma charakter badawczy i może stanowić inspirację do dalszych badań nad tą problematyką. Nie sposób zgodzić się z częścią tez postawionych w pracy. Gdyby autor w przyszłości rozważał drugie wydanie swojej monografii, warto byłoby ją uzupełnić o brakujące kwestie oraz przemyśleć niektóre założenia. Zalecane byłoby także postawienie konkretnych postulatów *de lege ferenda*, których wprowadzenie mogłoby przyczynić się do skuteczniejszej walki z rozpowszechnianiem *fake newsów* w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Drozdowicz K., *Dochodzenie roszczeń o nakazanie opublikowania sprostowania prasowego*, Warszawa 2017.
- Drozdowicz K., *Dopuszczalność podpisania sprostowania prasowego przez pełnomocnika* – Glosa do uchwały SN z 8.12.2021 r., III CZP 83/20, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2022, r. 12.
- Drozdowicz K., *Status prawny redaktora naczelnego dodatku dziennika lub czasopisma*. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 4.09.2020 r., II CSK 801/18, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 2.
- Drozdowicz K., *Wpływ nowelizacji KPC na przebieg postępowania o nakazanie opublikowania sprostowania prasowego*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 16.
- Drozdowicz K., *Zdolność sądowa redaktora naczelnego w postępowaniu o nakazanie opublikowania sprostowania prasowego*. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 22.06.2017 r., III CZP 8/17, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 4.
- Dziurda M., *Oznaczenie stron w sprawach cywilnych. Zagadnienia materialnoprawne i procesowe*, Warszawa 2024.
- Dziurda M., *Strona pozwana w sprawach o publikację sprostowania prasowego*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 23.

- Feliga P., [w:] *Komentarz do art. 755 KPC*, red. T. Szanciło, t. 9, Warszawa 2023.
- Jaślikowski M., *Zakaz publikacji jako środek zabezpieczenia roszczeń w sprawach przeciwko środowiskom społecznego przekazu o ochronę dóbr osobistych*, Warszawa 2012.
- Kosmus B., *Sprostowanie – instytucja nadal niedoskonała*, [w:] *Między Klio a Themis. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*, red. J. Adamowski, T. Wallas, K. Kakareko, Warszawa–Poznań 2016.
- Nowińska E., *O sprostowaniu prasowym jeszcze słów kilka*, [w:] *Między Klio a Themis. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*, red. J. Adamowski, T. Wallas, K. Kakareko, Warszawa–Poznań 2016.
- Obrębski R., *Zdolność sądowa redaktora naczelnego w sprawach o sprostowanie publikacji prasowej*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 2.
- Prawo prasowe. Postępowania sądowe w sprawach prasowych*, red. K. Orlik, Warszawa 2017.
- Sieńczyło-Chlabicz J., Zawadzka Z., *Sprostowanie w znowelizowanym prawie prasowym*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2014, nr 7.
- Zawadzka Z., *Obligatoryjne przesłanki odmowy publikacji sprostowania*, [w:] *Między Klio a Themis. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Sobczakowi*, red. J. Adamowski, T. Wallas, K. Kakareko, Warszawa–Poznań 2016.

Wykaz aktów normatywnych

- Ustawa z 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe, tekst jedn. Dz.U. 2018 poz. 1914.
- Ustawa z 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, tekst jedn. Dz.U. 2024 poz. 1513.

Wykaz orzecnictwa

- Uchwała (7) SN z 18 lutego 2005 r. III CZP 53/04, OSP nr 9, poz. 110, s. 484.
- Uchwała SN z 17 września 2008 r., III CZP 79/08, OSNC 2009, nr 5, poz. 69.
- Uchwała SN z 22 czerwca 2017 r., III CZP 8/17, OSNC 2018, nr 3, poz. 27.
- Uchwała SN z 8 grudnia 2021 r., III CZP 83/20, OSP 2022, nr 12 poz. 103.
- Wyrok SN z 24 lutego 2016 r., I CSK 30/15, Legalis.
- Wyrok SN z 12 stycznia 2017 r., I CSK 61/16, Legalis.
- Wyrok SN z 21 lipca 2017 r., I CSK 375/16, Legalis.
- Wyrok SN z 21 lipca 2017 r., I CSK 11/17, Legalis.
- Wyrok SN z 6 grudnia 2017 r., I CSK 119/17, OSNC 2018, nr 12 poz. 116.
- Wyrok SN z 5 lipca 2018 r., I CSK 799/17, Legalis.
- Wyrok SN z 30 listopada 2018 r., I CSK 654/17, OSNC 2019/B/29.
- Wyrok SN z 12 kwietnia 2019 r., I CSK 168/18, OSNC 2020, nr 5 poz. 40.
- Wyrok SN z 4 września 2020 r. II CSK 801/18, Lex.
- Wyrok SN z 30 września 2020 r., IV CSK 680/18, Legalis.
- Wyrok SN z 13 października 2021 r., I CSKP 131/21.
- Wyrok SN z 3 grudnia 2021 r., I CSKP 126/21, OSNC Zb. dod. 2023, nr 1 poz. 11.
- Wyrok SN z 8 września 2022 r., II CSKP 448/22, Legalis.
- Wyrok SN z 5 października 2022 r., II CSKP 942/22, Legalis.
- Wyrok SA w Warszawie z 8 listopada 2018 r., VI ACa 956/17, Legalis.